

ADABIY TA'LIMDA UY VAZIFALARI BILAN ISHLASHDA PRAGMATIK YONDASHUVDAN FOYDALANISH

*Polvanova Nargiza Abdumuratovna,
O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti o'qituvchisi*

Annotatsiya: maqolada boshlang'ich ta'limning adabiyot o'qitish metodikasidagi asosiy muammolardan biri bo'lgan uy vazifalari ustida ishlash metodikasini takomillashtirish masalasi tadqiq etiladi. Xususan, uy vazifalari berish, darsliklarda uy vazifasini tashkil etish, bu borada o'quvchining yosh xususiyati, psixofiziologiyasini inobatga olish, uy vazifalarini o'quvchi qobiliyati, o'zlashtirish imkoniyatini hisobga olgan holada darajalab berish haqida fikr yuritiladi. Mumtoz adabiyot namunalarini o'qitishda, ayniqsa, Alisher Navoiy ijodini o'qitishda qanday topshiriqlar berish muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: uy vazifasi, topshiriqlar, mumtoz matnlar, yosh xususiyati, darajalanish, vazifalar tasnifi, bilim, ko'nikma, malaka

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРАГМАТИЧНОГО ПОДХОДА К РАБОТЕ С ДОМАШНИМ ЗАДАНИЕМ В ЛИТЕРАТУРНОМ ОБРАЗОВАНИИ

*Полванова Наргиза Абдумуратовна,
преподаватель Узбекского государственного института искусств и культуры*

Аннотация: В статье рассматривается вопрос совершенствования методики работы над домашним заданием, что является одной из основных проблем в методике преподавания литературы. В частности, речь идет о предоставлении домашних заданий, организации домашних заданий в учебниках, учете возрастных особенностей ученика, его психофизиологии, ранжировании домашних заданий с учетом способностей ученика, его способности к освоению. Обсуждалось, какие задания давать при обучении образцам классической литературы, особенно при обучении творчеству Алишера Навои.

Ключевые слова: домашнее задание, задания, классические тексты, возрастная характеристика, ранг, классификация заданий, знания, умения, навыки

USING A PRAGMATIC APPROACH TO HOMEWORK IN LITERARY EDUCATION

*Polvanova Nargiza Abdumuratovna,
lecturer at the Uzbek State Institute of Arts and Culture*

Abstract: The article discusses the issue of improving the methodology of work on homework, which is one of the main problems in the methodology of teaching literature. In particular, we are talking about the provision of homework, the organization of homework in textbooks, taking into account the age characteristics of the student, his psychophysiology, ranking homework taking into account the student's abilities, his ability to master. It was discussed what tasks to give when teaching samples of classical literature, especially when teaching the work of Alisher Navoi.

Keywords: homework, assignments, classical texts, age characteristics, rank, classification of tasks, knowledge, skills, skills

Ta'lim har bir mamlakat taraqqiyotida, jamiyatning moddiy-ma'naviy yuksalishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Keyingi yillarda Respublikamiz ta'lim tizimida sezilari o'zgarishlar, islohotlar yuz bermoqda. Maktabgacha ta'lim vazirligining tashkil etilishi, bog'chalardan boshlab bolalarni til bilish, savod chiqarish, ijodiy yondashishga o'rgatish ishlari yo'lga qo'yildi. Shunga qaramasdan, shu kungacha hech kim boshlang'ich sinflarda va undan keyingi bosqichlarda o'qitilayotgan o'quvchilarga qaysi sinfdan nimani o'qitish maqsadga muvofiqligini ilmiy nuqtayi nazardan to'la asoslab bergan emas [1;13-b.].

Q.Husanboyeva uy vazifalari borsidagi muammolarga qiyidagicha munosabat bildiradi: "O'quvchi ma'naviy kamolotining asosi bo'lgan tafakkur va faoliyatdagi mustaqilligining darajasi uy vazifalarini bajarishda ham namoyon bo'ladi. Uy vazifalari bajarilishidagi eng muhim shart unda dars va darslikdagi haqiqatlarning takrorlanmaslik kerakligidir. Aks holda, o'quv materialini ko'r-ko'rona eslab qolish holati yuz beradi. Uy vazifalari o'quvchining sinfdagi faoliyatidan shunisi bilan farq qiladiki, unda barcha topshiriqlar o'quvchining o'zi tomonidan mustaqil ravishda bajariladi. Ta'limning bu turidan darsda shakllangan mustaqil fikrlash faoliyatini yana-da mustahkamlash va rivojlantirish uchun foydalanish juda muhim. Afsuski, ta'lim amaliyotida o'quvchilarning uy vazifalarini pedagogik jihatdan to'g'ri tashkil etish bilan yetarli darajada shug'ullanilmaydi. Har darsda o'quvchilarga uy vazifalari topshiriladi, lekin ularni qanday bajarish mumkinligi nisbatan kengroq o'rgatilmaydi"[4:240-b.].

Darhaqiqat, umumiy o'rtta ta'lim tizimida uyga vazifa berishning amaldagi va pragmatik shakllarini taqqoslash mumkin:

T/r	Amaldagi uy vazifalari	Pragmatik uy vazifalar
1.	She'rni yod olib keling.	Hikoyani o'qib uyda yoki ijtimoiy tarmoqdagi do'stlar bilan muhokama qiling.
2.	Rasmga qarab matn tuzib keeling.	Asardagi eng muhim fikrlarni ajratib yozib keling.
3.	Matn tuzib keling.	Asar va yozuvchi o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlang.
4.	Savol va topshiriqlarga javob yozib keling.	Ijodkorning hayoti va ijodiga eng muhim 5 ta fikr yozib keling.
5.	Ertakni o'qib keling.	Sinfdoshlaringizga asar mazmunini ochuvchi 5 ta murakkab savol tuzib keling.
6.	Audioni tinglang.	Nasriy asardan o'zingizga yoqqan ibratli parchani yod oling va ifodali aytib berishga tayyorlaning.

Aslida uy vazifalari bunday maqsadsiz berilmasligi lozim, har bir yuga beriladigan topshiriq oldindan o'ylangan, oson baholash imkoniyatiga ega bo'lishi zarur.

Metodikaga doir manbalarda ta'lim mazmuni tushunchasi har xil talqin etiladi. Xususan, nufuzli pedagog oliy ta'lim mazmuni deganda o'rganish uchun tanlangan va o'quvchilarning o'zlashtirishlariga mo'ljallangan, metodik jihatdan puxta ishlangan muayyan ijtimoiy tajribaning bir qismini tushunadi [2; 17-b.].

Pedagogika fanlari doktori Q.Husanboyeva esa ta'lim mazmuniga o'qituvchini ham kiritadi [3; 37-b.].

Darhaqiqat, o'qituvchi ta'lim tizimida muhim o'rin tutib kelgan va bundan keyin ham shunday bo'ladi, lekin yondashuv biroz o'zgargan: ilgari o'qituvchi darsning subyekti edi, endi bu o'rinni u o'quvchilarga bo'shatib bermoqda va bu ayni paytda nihoyatda to'g'ri yo'ldir.

Darsning markazida o'quvchi turishining hayotiy zarurati tufayli o'qituvchi o'z o'quvchilariga fanga doir kompetensiyalarni namoyon qilish uchun imkoniyat yaratib berishi kerak, shunda o'quvchi faollashadi, aks holda o'qituvchining harakatlariga bog'lanib qolishi mumkin. Bugungi o'qituvchi yaxshi tashkilotchi bo'lsa yetarli, hatto u juda katta hajmdagi bilimga ega bo'lishi shart emas. Bugungi o'quvchi uchun ma'lumotlar bazasi muammo emas, unga bilimni qanday egallashni o'rgatish, yo'naltirish, muammo qo'yish, yechimini topishga undash kabi tashkiliy jarayonlar bilan ta'sir ko'rsatish kerak.

Adabiyot o'qituvchisining asosiy vazifasi ham yuqorida ta'kidlangan mezonlardan kelib chiqib, adabiyot darsini qiziqarli tashkil qilishi kerak, o'quv materialini to'g'ri taqsimlashi kerak. Bu – hozirgi kunning eng dolzarb masalasidir. Darsni samarali tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlari har tomonlama o'rganilgan. O'zbek pedagogikasida hali alohida tadqiqot sifatida o'rganilmagan muhim masalalar qatorida o'quvchining shakllanishida, fanning amaliy ahamiyatini oshirishda hal qiluvchi hisoblangan uy vazifalari muammosi o'z yechimini kutib yotibdi. Uy vazifalari kerakmi? Kerak bo'lsa, o'quvchiga qaysi sinfda qancha uy ishi berish maqsadga muvofiq? U qanday shaklda bo'ladi? – kabi zalvorli savollar O'zbekiston ta'lim tizimi doirasida o'zing aniq javobiga ega emas.

Mazkur savollar dunyo pedagoglari tomonidan atroflicha o'rganilgan. Bizga tanish bo'lgan Rossiya ta'lim tizimida o'quvchiga beriladigan uy vazifalari uning yoshi, psixofiziologiyasiga mos tarzda ishlab

chiqilgan.

Jahon tajribasida ayrim pedagoglar o'quvchiga uyga vazifa bermaslikning tarafdori. Ayrimlar esa, kam miqdorda berish kerak deb hisoblaydi, ba'zilari o'quvchiga zavq beradigan, ishtiyoqini oshiradigan vazifalar berish kerakligini ta'kidlaydi. Jumladan, milliy maktablarimizning adabiyot darslarida o'qituvchilar o'tilgan mavzu bo'yicha qaysi va qancha o'quv materialini uyga vazifa sifatida berish kerakligini aniq bilmaydi.

Hamma o'zi bilganicha uy vazifalarini beradi, keyin uni o'quvchidan talab qilaveradi. Buning ustiga hamma o'quvchiga bir xil uy vazifasi beriladi, garchi o'quvchilar qobiliyati biri ikkinchisini takrorlamasligi ma'lum bo'lsa ham. Keyingi darsda shu berilgan bir xil topshiriqni hammadan bir xilda so'rab, bir xil mezonda baholanadi. Jahon tajribasida sinfdagi o'quvchilarning har biriga 315 o'ziga xos xususiyatidan kelib chiqib, imkoniyatiga qarab vazifalar taqsimot qilinadi. Keyingi darsda uy ishlari so'ralganda ham qoniqarsiz baholar soni oshib ketmaydi, chunki avvalgi darsda o'quvchining intellektual imkoniyati yetadigan topshiriqlar berilgan bo'ladi. Natijada o'quvchida qiziqish susaymaydi, topshiriqni bajara olgandan so'ng aksincha, unda yana ishtiyoq paydo bo'ladi, bu esa ta'limda nihoyatda muhim hisoblanadi.

Sinfdagi jarayonda topshiriqlar imkoniyatga ko'ra aynan taqsimlanishiga hojat bo'lmasligi mumkin, zero, darsda o'qituvchi zarur o'rinlarda yordam bera oladi. Uyga vazifa berilganda o'quvchining ota-onasi unga yordam qila olmasligi mumkin, shu sababli ham uy vazifalari o'quvchilarning har biriga imkoniyati doirasida berilishi lozim.

Amaldagi adabiyot darslarida o'qituvchilar o'quv materiallari bilan ishlashda chalkashlikka yo'l qo'yishmoqda. Ijodkor yozgan asari uchun o'quv dasturiga kiritilgan, dars jarayonida uning asari o'rganilishi kerak, yozuvchi yoki shoirning tarjimai holiga doir ma'lumotlar sinfda emas, aksincha, uyga vazifa sifatida berilsa, hamma o'quvchi bajara oladi. Asar matni bilan bir o'zi ishlay olmasligi mumkin, ayniqsa, mumtoz adabiyot namunalari bo'lsa.

O'qituvchilari o'quvchiga uyda bajarish uchun nisbatan yengil, qiziqarli va qobilyatiga mos topshiriq berishi lozim. Asar matni ustida ishlash bir muncha qiyinchilik tug'diradi shuning uchun o'qituvchilar ham, kirish imtihonlari uchun test tuzadigan ekspertlar ham ko'proq tarjimai holga doir ma'lumotlar bilan chegaralanib qolmoqda.

Muayyan bolalar shoiri hayoti va ijodi umumta'lim maktablarining deyarli hamma sinflarida o'qitiladi. O'qituvchilar sinfda ko'pincha shoirning biografik ma'lumotlari bilan o'ralashib qolmoqda. Uyga berilayotgan vazifalar esa, asosan, asar mazmuniga aloqador bo'layotgani kuzatishlar davomida ma'lum bo'lib qoldi. Uy vazifalari uchun shakllantirilgan topshiriqlar umumiy xarakterdaligi o'quvchi uni talab darajasida bajara olmasligiga olib kelmoqda.

Bolalar shoiri ijodi bo'yicha uy vazifalari quyidagicha berilsa, o'quvchilarda shoir asarlariga, shaxsiyatiga nisbatan qiziqishi, ishtiyoqi yanada ortadi:

1. Ijodkor haqida qiziqarli ma'lumotlar topib keling. Ko'proq topib kelgan o'quvchining bali yuqori bo'ladi.
2. Shoir haqida haqida qiziqarli, muhim ma'lumotlar topib keling.
3. She'rini ifodali o'qish va yod aytishga tayyorlanib keling. Kim ifodali va bexato yodlab aytib bersa, bali yuqori bo'ladi.
4. Kim she'r yozib ko'rgan?
5. O'zingiz sevgan ertak qahramoniga maktub yozib keling. Kim ta'sirli va ishonarli yozib kelsa, uning bali yuqori bo'ladi, kabi.

Xullas, boshlang'ich ta'lim tizimida o'quvchilarga beriladigan uy vazifalari ixtiyoriy, duch kelgan emas, maqsadli, rejali va puxta o'ylangan bo'lishi lozim. Berilayotgan uy vazifalari o'quvchining intellektual imkoniyatlarini inobatga olgan holda darajalangan holatda tayyorlanishi, asar matni sinfda tahlil qilinib, ijodkor tarjimai holiga doir ma'lumotlar o'quvchiga uy vazifasi siftida berilishi, berilgan topshiriq o'quvchini zeriktirmasligi, aksincha, uni izlanishga undaydigan, zavq bag'ishlaydigan, ishtiyoqini oshiradigan bo'lishi kerak. Barcha fanlarda ham mazkur masala bilan bog'liq muammolar borligi aniq, ayniqsa, boshlang'ich sinflarda. Uy vazifalarini samarali tashkil etish o'qituvchigagina bog'liq. Kelajakda uy vazifalari bo'yicha sinflar va fanlar kesimida metodik tavsiyalar, topshiriqlar to'plamlari yaratish lozim. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga badiiy asarlarni tushunishni o'rgatuvchi, mutolaaga qiziqtiruvchi uyga vazifalar tizimini yaratish byunging kunning eng muhim vazifalaridan.

Foydalanilgan adabiyotlar

Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори // И.А.Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси 9-сессиясида сўзлаган нутқи, 1997 йил 29 август. –Т.: Маърифат – мадакдор, 2002. – 62 б. 2.

Лернер Я. Дидактические основы методов обучения Текст / И.Я.Лернер. – М. : Педагогика, 1981. – 186 с.

Хусанбоева Қ. Адабий таълим жараёнида ўқувчиларни мустақил фикрлашга ўргатишнинг илмий-методик асослари: пед. фан. докт. дисс. автореф. –Т.: ТДПУ, 2006. – 262 б.

Husanboyeva Q., Niyozmetova R. Adabiyot o'qitish metodikasi O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan o'quv qo'llanma sifatida tavsiya etilgan. –Toshkent, 2018. 240-b